

volledig door het gouvernement werden opgevangen. Het was een dure en bovendien nogal amateuristisch uitgevoerde operatie die in '30 tot de transmigratie van ruim vier-en-twintigduizend personen had geleid. Het overbevolkingsvraagstuk was toen nog klemmender geworden; vandaar dat in het midden van de jaren '30 besloten werd, de transmigratie op simpeler maar beter voorbereide wijze te doen geschieden en dan niet alleen naar Sumatra maar ook naar Borneo en Celebes. De bedoeling was nu dat de vertrekkenden in daarvoor geschikte gebieden, waar het gouvernement wegen zou hebben aangelegd en bruggen geslagen, uit eigen kracht nieuwe volksplantingen zouden vormen die op ruw ontgonnen of alsnog te ontginnen terreinen in hun voeding, althans in een groot deel daarvan, zouden kunnen voorzien. De transmigratie zou plaatsvinden in gezinsverband.

Zij stuitte op weerstanden. Het kan zijn dat verhalen over de slechte ervaringen van contract-koelies op Sumatra's Oostkust daarbij een rol hebben gespeeld; óók, dat het enkele feit al dat het transmigratieplan van de vreemde overheerser uitging, sommigen afschrikte; primair nemen wij evenwel aan dat talrijke Javanen er weinig voor voelden, hun vertrouwde omgeving en vertrouwd *desa*-verband in de steek te laten. Bij anderen daarentegen had de gouvernementsvoorlichting succes. Eind '40 bevonden zich in totaal meer dan tweehonderdtienduizend transmigranten in landbouwkolonies buiten Java: honderdvijf-en-veertigduizend op Zuid-Sumatra, veertigduizend elders op Sumatra, drieduizend op Zuidoost-Borneo, drie-en-twintigduizend op Celebes. Het plan was (het kon door de oorlogsomstandigheden niet worden uitgevoerd) om in 1941 nog eens vijf-en-zestigduizend transmigranten te doen vertrekken.

Niet gering, dat aantal! Maar in datzelfde jaar '41 zou, naar werd aangenomen, de bevolking van Java op zijn minst met zeshonderdvijftigduizend zielen toenemen.

*

Van alle cijfers die wij in het voorafgaande opnamen, zijn, menen wij, die over de grote verschillen in het gemiddeld bruto-jaarinkomen (in '39) per hoofd van de werkende bevolking het frappantst: f 5 300 voor Europeanen, f 650 voor de Vreemde Oosterlingen, f 87 voor de inheemsen. Die cijfers zijn, gelijk vermeld, gemiddelden: tot de groep van de